

Elek Balázs[1]: A téves ténymegállapítás egyes pszichológiai aspektusai

Debreceni Jogi Műhely, 2006. évi (III. évfolyam) 4. szám, (2006. október)

A büntetőeljárásról szóló törvény a bizonyítékok értékelése körében rögzíti, hogy a bizonyítás eszközeinek és a bizonyítékoknak nincs törvényben előre meghatározott bizonyító ereje. A bíróság és az ügyész a bizonyítékokat egyenként és összességükben szabadon értékeli, és a bizonyítás eredményét az így kialakult meggyőződése szerint állapítja meg.[2]

Kérdésként merülhet fel, hogy a bírói meggyőződés hogyan tükröződhet a bizonyítékértékelésben, hogyan lehet meggyőzően megindokolni azt a meggyőződést, ami esetleg ellentmond annak, amit a többi bizonyíték sugallna. A határozatban ugyanis sokkal egyszerűbben meg lehet indokolni egy döntést, azzal, hogy a bizonyítékok zárt logikai rendszert alkotnak szemben a bíró szubjektív belső meggyőződésével. Lehetséges, hogy a bíró meg van győződve arról, hogy a meghallgatott terhelt vagy mentő vallomást tevő tanúk nem mondanak igazat, azonban ezen egymással összhangban levő vallomásokkal szemben csupán annyit tudna ellenérvként felhozni, hogy nem hiszi el.

Vitán felül áll az a megállapítás, hogy abban az esetben is felmentő rendelkezést kell hoznia, ha szubjektíve bűnösnek gondolja a terheltet, azonban ezt a rendelkezésre álló bizonyítékok nem támasztják alá. A gyakorlatban a probléma inkább elítélésnél merülhet fel. Elvileg nincs helye olyan elítélésnek, ahol a bíró meggyőződése szerint nem a vádlott követte el a bűncselekményt, vagy legalábbis nem a vád által előadott módon, azonban a tanúk és vádlottak vallomásaiból ennek az ellenkezője következik. A legkényesebb része a ténymegállapításnak az, amikor a bíró magát a beismerő vallomást sem tartja hitelesnek, főleg, ha azt utólag maga a terhelt is vitatja.

Több olyan büntetőügy is ismert, ahol az első fokon eljáró bíró meggyőződésével szemben az utóbb eljáró bíróság más következtetésre, és ellentétes ténymegállapításokra jut lényegében úgy, hogy ugyanazon ügy bizonyítékai alapohtják meg mindkét döntést. Ilyenkor a laikus közvélemény, de sokszor a szakma is értetlenül áll a kellően nem közvetített döntések előtt.[3]

A bírósági eljárásban a bizonyítékok, így a vallomások értékelésének, majd indokolásának hagyományosan és következetesen elfogadott módja, hogy az logikus legyen, a bíró a bizonyítékokat értékelő tevékenységéről logikus érveléssel adjon számot. Ténybeli következtetései legyenek helytállóak, egyben legyen figyelemmel az in dubio pro reo alapelvére, azaz kétséget kizáróan nem bizonyított tényt nem róhat a vádlott terhére.

Kialakult gyakorlata van a többször megváltoztatott, önmagának is ellentmondó vallomás egyes egyéb bizonyítékokkal is alátámasztott részei elfogadásának. Követelmény, hogy a bíróság a rendelkezésre álló bizonyítékokat egyenként és összefüggéseikben is értékelve, logikus és ésszerű indokokkal határozza meg, hogy mely bizonyítékok felelnek meg a valóságnak, és az így elfogadott bizonyítékoknak megfelelően állapítsa meg a tényállást. A büntetőeljárás szabályait pontosan betartva, minden kétséget a vádlottak javára értékelve, csak a kétség nélkül megállapítható tényeket foglalja bele a tényállásba.

A bíróságnak a bizonyítékok logikus értékelésével kell meghatározni az egyes bizonyítékok bizonyító erejét, és a hitelesnek talált bizonyítékok alapján megállapítani az elbíráláshoz szükséges tényeket úgy, hogy közben fel kell oldania az egyes bizonyítékok közötti ellentmondásokat.[4]

Előfordulhat, hogy csupán közvetett bizonyítékok alkotnak olyan rendszert, amely kizárja a vádlott egyes vallomásainak a hitelességét, úgy, hogy közben a vádlottnak ezektől eltérő

vallomásai is vannak, amelyek nem állnak összhangban a tényállásban végül is megállapított tényekkel. Ilyenkor az e tényekkel összhangban álló vallomásainak hitelességét a közvetett bizonyítékok olyan mértékben valószínűsíthetik, hogy ezek igaz voltának az elfogadása felel csak meg a logikus és az ésszerű gondolkodás szabályainak.

Semmi akadály nem lenne, hogy a bíróság közvetett bizonyítékként bizonyos pszichológiai törvényszerűségeket is figyelembe vegyen a bizonyítékok értékelése, azaz a vallomások elfogadása vagy elvetése során, azonban erre viszonylag kevés példát találhatunk.

A bírói belső meggyőződés, amit a büntetőeljárás törvény mérceként előír, olyan pszichológiai tényezők alapján alakul ki, amelyeknek az ismerete tudatosabbá teheti a vallomások megszerzését és értékelését. A hagyományosan megkövetelt logikus és formalizált vallomáserkékelést ezért jobban összhangba kellene hozni a pszichológiai szempontokkal, ami alatt érteni kell a vallomást tevő észleléseket, és a bizonyíték megszerzésével kapcsolatos jelenségeket is. Ez elősegíthetné az olyan esetek elkerülését, ahol csak utólag derül ki, hogy a bíróság ártatlanul, vagy kellő bizonyíték hiányában ítélte el valakit.

A jogirodalomban már a XVIII. Század végén megjelenik annak az igénye, hogy vegyék figyelembe a pszichológiai ismereteket az igazságszolgáltatásban, majd a XX. század elején az, hogy olyan bírókra van szükség, akik jól ismerik a szomszédos tudományok, mint a pszichológia eredményeit is.[5] [6]

A pszichológiai történetírás általában Munsterberg munkásságához és ezen belül is On the Witness Stand: Essays on Psychology and Crime című könyvének megjelenéséhez köti a jogpszichológia, vagy igazságügyi pszichológia intézményes megjelenését.

Munsterberg javaslatát nem fogadta a jogász szakma lelkesedéssel, melynek oka a századforduló idején az amerikai jogi gondolkodás formalisztikus, logikus és mechanikus volta volt. Ez azt jelenti, hogy egy jogi, vagy igazságszolgáltatási feladat megoldása úgy történt, hogy a jogszabályokat és jogelveket logikus és mechanikus módon alkalmazták. A jogot úgy tekintették, mint autonóm tudományt, melynek nincs szüksége az egyéb tudományok segítségére.[7]

Felmerül a kérdés, hogy a mai magyar jogtudomány kitört-e már a jogi gondolkodás pusztán logikus voltából és beengedi-e az egyéb tudományok, mint pld. a pszichológia alkalmazását.

A pszichológiai elvek és módszerek beépültek-e vajon jogi szisztémába, tudják-e vajon a bírók azt, hogy milyen erőfeszítéseket tesz a pszichológia annak érdekében, hogy hatása érvényesüljön a jogi rendszer működésében.

Nagyon sok olyan törvényszerűség van, ugyanis, amit érdemes lenne ismerni a büntetőeljárásban. Komoly ismeretek vannak például azzal kapcsolatban, hogy milyen tényezők segítenek abban, hogy a gyanúsított beismerő vallomást tegyen, és külön kutatási terület foglalkozik a hamis beismerő vallomások okaival, jellemzőivel.[8] Nem lenne nélkülözhető a büntetőeljárásban ismerni azt, hogy a vallomást tevő mit és hogyan él át a cselekmény során (percepció), ezt hogyan kódolja és tárolja emlékezetében (tárolás), és a kihallgató milyen technikákkal próbálja előidézni ezeket az emlékeket (emlékezés). A pszichológia segíthet abban, hogy különböző felismerési, vagy azonosítási eljárások hogyan vezetnek téves azonosításhoz a szemtanúk által, milyen pszichológiai tényezők hatnak egy döntésre, vagy arra, hogy a vallomást a bíróság elfogadja.[9]

A kihallgatás módszereinek alapját természetesen a büntetőeljárás törvény szabályai képezik, amelyek szabályozzák a terhelt és a tanúk kihallgatásának a rendjét. A kihallgatás során a bírósági eljárásban is perdöntő az, hogy a kihallgatottak mire emlékeznek. Az emlékezés

alapját a kihallgatandó által személyesen észlelt tények, átélt események alkotják, éppen azok, amelyeket a büntetőeljárásban is tisztázni szükséges.[10]

A bírósági eljárásban a kihallgatás csak úgy lehet sikeres, ha a bíró figyelembe tudja venni azon pszichikai folyamatok sajátosságait is, amelyekben a vallomások kialakulnak (érzékelés, észlelés, bevésés, gondolkodás és emlékezet). Természetesen mindezek csak a kihallgatandó egyéni tulajdonságaival, eljárási helyzetével, és az egyéb bizonyítékokkal összefüggésben vezetnek eredményre.

A tanúvallomás bizonyító súlyát, hitelérdeklőségét a bíróság akkor mérlegelheti helyesen, és következtetései akkor fogják a valóságnak megfelelően rekonstruálni a releváns jelenségeket, ha részleteiben, kifejlődésében is ellenőrzi azt a pszichikai folyamatot, amely a perben tanúként vagy terheltként szereplő személy tudatában a jelenség észlelésétől kezdődően az eljárás folyamán az erről szóló nyilatkozat megtételéig végbemegy.

Téves útra juthat a bíró, ha a vallomás szövegét vagy tartalmát, az abban foglalt megállapításokat, kritika nélkül fogadja el, és nem ellenőrzi részletesen azokat a körülményeket, amelyek között a tudatban a jelenség visszatükröződése létrejött, és a tudomást tartalmazó nyilatkozat a büntetőhatóságok előtt megtörtént.

A bírósági kihallgatásoknál a bíró is az emlékezetben megmaradt nyomokat keresi és ezen eljárási cselekményre is pszichikus kontaktus nyomja rá a bélyegét.

Az ügy eldöntéséhez szükséges tények közé tartozhatnak azok a kérdések is, amelyek a terhelt, vagy a tanú (a sértett) egyéniségére vagy ezen személyek egymáshoz való viszonyaira vonatkoznak, valamint azok, amelyek, az észlelés és a vallomás hitelt érdemlőségének tisztázásához szükségesek. Olyan tényeket is elő kell idézni, amelyek lehetővé teszik, hogy a tanú jobban emlékezetébe idézhesse a történeteket, a hatóság pedig alaposabban értékelhesse a vallomását. Figyelemmel kell lenni arra, hogy a vallomás kialakulása bonyolult pszichológiai folyamatok összessége, amelyek az egyéniség aktív értelmi és érzelmi részvételével mennek végbe.

A legegyszerűbbnek tűnő megoldás az lenne, hogy a kihallgatásokba pszichológus is kapcsolódjon be a hatóság munkáját segítve, amire a jelenleg hatályos büntetőeljárás törvény szaktanácsadóként lehetőséget is ad, azonban csak a nyomozás során.[11]

Szaktanácsadóként pszichológust a rendőrségen leginkább gyermekek meghallgatása, szexuális bűncselekmények sértettjeinek kihallgatása során vesznek igénybe, akik segíthetnek a rendőröknek a kihallgatásra történő felkészülésben. Számukra akár kommunikációs hatékonyság fejlesztő tréning lehetőségét is biztosítják.[12] A pszichológus szakembernek a kihallgatáson való részvétele a legkülönbözőbb kérdésekben nyújthat konkrét segítséget, vagy konzultációt. A pszichológus értékes tanácsokat nyújthat a pszichológiai kérdésekben nem jártas nyomozónak, ha például a kihallgatandó személy pszichológiailag nehezen hozzáférhető és nem sikerül vele kontaktust kiépíteni.

Ez a lehetőség a bírósági eljárásban nincs meg, azonban éppen ezért lenne nagyobb szükség arra, hogy a bírák felkészülését külön képzéseken, akár pszichológusok is segítsék.

A Legfelsőbb Bíróság már a korábbi büntetőeljárás törvény hatálya alatt iránymutató döntésében leszögezte, hogy a pszichológiai szakértői vizsgálat és ennek keretében a poligráfós vizsgálat eredménye - más bizonyítékokkal együtt - figyelembe vehető a büntetőeljárás során. Az ügyben az elsőfokú ítélet a pszichológiai szakértői vizsgálatral kapcsolatban a következőket fejtette ki: A nyomozás során elvégezték a II. és a III. r. vádlottak pszichofiziológiai vizsgálatát. A bíróság meghallgatta a vizsgálatot végző mindkét pszichológust a vizsgálati módszerekre, a vizsgálat lefolyására, a vádlottak viselkedésére, a

feltett kérdésekre és a bemutatott képsorokra adott reakciókra nézve. Már a vizsgálat elején tisztázást nyert - és ezt a vádlottak később sem vitatták -, hogy a II. r. és a III. r. vádlott egyáltalán nem ismerte a sértetteket, és egyikük sem járt korábban a sértettek lakásában. A vádlottak fiziológiai reagálása a lakás jellemzőbb tárgyainak bemutatására (pl. a sértett szobájában levő tükrös szekrény, a hálószobában lévő poszter és a sértettek hullája) azt igazolta, hogy mindkét vádlott személye a bűncselekmény elkövetésével összefüggésbe hozható. Arra a kérdésre pedig, hogy „ketten voltak-e”, a III. r. vádlott spontánul és ösztönösen igennel válaszolt, noha előtte, amikor a kérdéseket megbeszélték, végig nemmel válaszolt. A pszichológusok ezt nevezik „spontán igaz reakciónak” amikor a vizsgált személy szinte gondolkodás nélkül megadja a helyes választ. A bíróság a pszichológus szakértők véleményét meggyőzőnek találta, és azt a következtetést is, hogy a vádlottak összefüggésbe hozhatók a bűncselekménnyel. Noha a vádlottak tagadták, hogy valaha is jártak a sértettek lakásán, a vizsgálatokon a berendezési tárgyakra adott reakciók mást igazoltak, a holttestekre adott reakció is felismerést jelzett. Ez a vizsgálati eredmény - amely a bíróság szerint aggálymentes a II. r. vádlott estében is - egy a bizonyítékok láncolatában, és figyelembe véve az egyéb, már felsorolt tényeket is, jelentős, mert olyan tényt igazol, amit a II. és III. r. vádlottak az eljárás során tagadtak.[13] A döntésből kiderül, hogy a kriminálpszichológiai szempontok is érvényesülhetnek a vallomások megszerzése során, és azok értékelésekor.

A kriminálpszichológia az alkalmazott lélektan, amely a bűnelkövetés pszichés okaival, a büntetett személyiségével, valamint a bűncselekmény felderítésének és a bűnelkövető átnevelésének lélektani kérdéseivel foglalkozik.[14] Popper meghatározása szerint pedig a kriminálpszichológia a bűnelkövető, a büntett és a bűnözés pszichológiai kérdésével foglalkozik.[15] Három nagyobb területet foglal magában. A kriminológiai pszichológia a bűnözés pszichológiai elméletével, a kriminalisztikai az igazságszolgáltatással, míg a börtönpszichológia a büntetés végrehajtásával foglalkozik.[16]

A kriminálpszichológia igen figyelemreméltó kísérleteket végzett, amelyek kiindulópontot képezhetnek a kutatási eredmények megismeréséhez, alkalmazásához, és felhasználásához a bizonyítási eljárásban. A vallomásokkal kapcsolatos pszichológiai kísérletek hatása volt az, hogy egyre inkább erősödött az a vélemény, hogy a tárgyi bizonyítékok sokkal fontosabbak, jelentősebbek, pontosabbak és megbízhatóbbak, mint a személyi jellegű bizonyítékok, és a bizonyítékok királynője így már korántsem a beismerő vallomás.

Még a beismerő vallomást tevő terheltknél is fennállhat a kétely, ami annak el nem fogadásához vezethet, hiszen ártatlan emberek is köztudottan sokszor tesznek beismerő vallomást. Az ezzel foglalkozó kutatások még viszonylag korlátozott számban ismertek, de egyre többet tudunk arról, hogy milyen pszichológiai és szociális eszközökkel lehet erre a gyanúsítottakat rávenni.

Sokan kifogásolják, hogy a rendőri kihallgatásokkal foglalkozó kézikönyvek egyértelmű megtévesztések és pszichológiai manipulációk használatára bátorítanak. Például ajánlatos azt mondani a terheltnek, hogy terhelő bizonyíték köti a büntetthez, még akkor is, ha ilyen nem létezik, vagy ajánlatos elbagatellizálni a bűn komolyságát, és azt mondani, hogy hasonló helyzetben bárki más így cselekedett volna.[17]

Az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága, miután meghozta döntését a mérföldkőnek számító, 1966-os Miranda v. Arizona ügyben, az akkor a rendőrképzésben legkitűnőbbnek számító könyvből idézett, hogy megmutassa, hogy a rendőrség megtévesztést és pszichológiailag kényszerítő módszereket alkalmazott a gyanúsítottak kihallgatásánál. A Miranda v. Arizona ügyben a Legfelsőbb Bíróság szerint egy a rendőri kihallgatás alatt őrizetben lévő gyanúsítottól felvett vallomás csak akkor érvényes, ha önkéntesen kényszerítés nélkül történt, és csak akkor, ha a rendőrség megtette a megfelelő lépéseket a vádlott jogainak biztosítása érdekében.[18]

Egy, az Egyesült Államokban lefolytatott vizsgált eredménye 350 téves ítéletből 49 esetben mutatta ki, hogy annak oka a rendőri vallatás során felvett hamis beismerő vallomás volt.[19] A vallomások értékelésekor tudomásul kell venni, hogy az emlékezés gyakran pontatlan, és az emlékkép eltér az eredetileg érzékeltől, az halovány, és hiányos. A pontatlanság gyakran azonban más természetű, és az emlékképben hamis részletek jelennek meg, olyanok, amelyek az eredeti emlékképben nem szerepeltek. Az emlékezés e pontatlansága azt bizonyítja, hogy az emlékkép a felidézés során átalakulhat, az emlékképek kombinálódnak, összeolvadnak. Az emlékezés pontatlansága tehát arra vezethető vissza, hogy az egy időben felmerülő részletek hamis egységekké zárulnak össze, olyan egységekké, amelyek a valóságban nem léteztek.[20] A vallomás kialakulásában az észlelés körülményeinek döntő jelentősége lehet. A tárgyaknak és jelenségeknek az ember tudatában való teljes ábrázolódását nevezzük észlelésnek.[21]

A tanúk, gyanúsítottak, terheltek, sértettek vallomásaiknak alapját is az észlelések képezik. A tanú nem csak magát a bűncselekményt és azzal közvetlenül összefüggő eseményt észlelheti, hanem azok elmondását és leírását is és vallomása bizonyítékká válik, ha tudomása forrását meg tudja jelölni.

A vallomásokban jelentkező hibáknak, azaz a szubjektíve igaz, de valójában hamis állításoknak az is lehet az oka, hogy az észlelésnél ható szokásos képzetek játszanak valamilyen szerepet. Néha az egész észlelés nem elégséges mennyiségű ismereten nyugszik és miután létrejött hibásan is nagy hatást gyakorol az észlelés egész további menetére, azt alakítja és nehéz megszabadulni tőle.

Ilyen hamis észlelésről tanúskodott az a büntetőügy, amely Debrecen egyik fiatalok által kedvelt szórakozóhelyén történt, és a kialakult verekedés során egy elefántcsontparti fiatalembert életveszélyesen megszurttak. Különböző vallomások említették, hogy egy üveggel a kezében hadonászott a sértett, amire egy idő után többen úgy hivatkoztak, hogy sörösüveg volt, és a sértett részeg volt. Tényként lehetett azonban megállapítani, hogy a színes bőrű, mohamedán vallású fiatalember vérében alkoholt nem lehetett kimutatni, és már csak vallási okok miatt sem ivott volna.

Az észlelések függenek a múltbeli tapasztalat tartalmától is, és különböző emberek ugyan azt a tárgyat különféleképpen észlelik, de egy és ugyan azon ember is eltérő módon észlelheti ugyan azt a tárgyat különböző körülmények között. Két tanúnak ugyan azon eseményről tett vallomása néha éppen azért nem egyezik meg egymással, mert a tanúk azt máshogy észlelték. Sokszor meg is lehet állapítani ennek az eltérésnek az okait anélkül, hogy a vallomást tevő szavahihetősége megkérdőjeleződne.

Egyes vizsgálatok arra az eredményre jutottak, hogy bűnöző személyek egyes szituációkat, szociális ingereket teljesen máshogy érzékelnek, mint a nem bűnözők. A bűnöző múlttal rendelkezők a levetített jeleneteket megszemlélve gyakran azokat fenyegetőnek, agresszívnek, barátságtalannak értékelték, míg mások ennek az ellenkezőjét érzékelték, illetve ez fordítva is igaz volt.[22]

Egyes szerzők úgy gondolják, hogy a vallomások megegyezését egyáltalán nem kell valódiságuk bizonyítékának tekinteni, mert gyakran ugyan arról a tényről több a hamis, mint az egyező vallomás. Kertész is úgy véli, hogy a tanúvallomások hitelességének mennyiségi alapon történő értékelése, visszatérés a bizonyítékok formális értékeléséhez.[23]

Érdemben értékelni a vallomásokat nem önmagukban véve kell, hanem más bizonyítékokkal együtt a vallomások tartalmát képező tények tanulmányozása útján.

Különböző pszichikailag egészséges személyek lelki folyamatainak azonossága és az abban lévő eltérés abban nyilvánul meg, hogy egyrészt érzeteikben és észleléseikben lényegében

helyesen tükröződik a reális valóság, de a tények rendkívül sokféle tömegéből azt emelik ki, ami a legjobban megfelel saját szempontjaiknak.

A tanúk amikor arról az eseményről beszélnek, amelyet láttak és amely magára vonta a figyelmüket, általában annak megfelelően fognak vallani, ami az eseménynek a vázát képezi, de vallomásaik lényegesen különbözhetnek egymástól a kísérő körülményeket illetően.[24]

Az úgynevezett kísérő körülményeket, és a vallomásokban lévő ezekre visszavezethető eltérések okait tisztázni és értékelni kell a kihallgatott egyénisége és a vallomása kialakulásának pszichológiai sajátosságai szempontjából.

A vallomások egymásközi pontos megegyezése gyakran nem meggyőzővé teszi, hanem épp ellenkezőleg gyanút ébreszt olyan vonatkozásban, hogy a kihallgatottak előzetesen összebeszéltek. Igaz ez különösen akkor, ha vallomásukban minden a legapróbb részletekig hajszálpontosan megegyezik. Az ilyen vallomások hitelesek is lehetnek, azonban bizonyos óvatosságot tesz szükségessé a vallomások értékelésénél.

Egyes kutatók azt feltételezik, hogy az emberi magatartás ún. hierarchikus struktúrákba szerveződik, melyet csak az által lehet felismerni, ha a felismerő tudja, hogy mit akar a cselekvő. Sok olyan adat van, amely arra utal, hogy az emberek mások tetteit célok és cselekedetek közötti intencionális viszonyok alapján értelmezik. A megfigyelő (a későbbi tanú) tehát az által törekszik megérteni az eseményt, hogy a cselekvő céljaira következett, valamint az által, hogy szerkezetileg összefüggésbe hozza a cselekvő cselekedeteit ezekkel a célokkal és más cselekedetekkel. Kísérletek is alátámasztották azt, hogy az ún. célirányos cselekedetek felidézési aránya lényegesen nagyobb a nem célirányos részeknél.[25]

Az időészlelés kérdései is gyakran szerepelnek a kihallgatásokon. Meg kell határozni az események időpontját, illetőleg azt, hogy mennyi ideig tartott egy cselekmény, vagy jelenség. Ezzel kapcsolatban az egyes kihallgatottak képességei eltérőek lehetnek, ami nagyban függ a foglalkozásuktól, hobbi, szabadidő, vagy akár a sport, fényképezés, vagy zenei tevékenységüktől.

Ezek olyan kérdések, amelyek befolyásolhatják, hogy a kihallgatott személynél mely időtartamok tűnnek nagyoknak és kicsinek.[26]

Tisztázni kell e körben is az észlelés körülményeit, így azt, hogy milyenek voltak a megelőző és az azt követő észlelések, amelyek hatnak az időtartam hosszúságának az értékelésére.

Az időtartamnak, és az időészlelésnek bármely bűncselekménynél jelentősége lehet. Egy garázda, erőszakos, testi épség elleni bűncselekménynél az elkövetés időtartamából a kitartó szándékra, és akár a helyes minősítésre is lehet következtetni. Az időtartam azonban kevésbé nyilvánvaló esetekben is lényeges lehet. Egy gazdasági bűncselekménynél például, ahol a vád szerint a cég átruházása színlelt szerződéssel a terhelt ügyvédnél történt úgy, hogy a felek a megfelelő kioktatást sem kapták meg a szerződés készítőjétől, igen jelentős körülmény, hogy mennyi ideig tartózkodtak a céget „vásárlók” az ügyvédi irodában.

Az idő észlelésében különböző érzékszerveink vesznek részt, amellyel kapcsolatban ismerni kell a mozdulatok, a tapintási érzetek, a fájdalomérzet, és a hallási hatások időtartamának észlelésével kapcsolatban előforduló pontatlanságokat is.

A múltban lejátszódott esemény időtartamának meghatározása azért sem egyszerű, mert nem könnyű megtalálni a kiinduló pontot, ahonnan az időt számítani lehet. Ilyen esetekben az idő értékelése már egy magasabb pszichikai tevékenység formájában megy végbe, az észlelés egyre közelebb kerül a gondolkodáshoz, benne nagyobb jelentőségre tesznek szert az ítéletek és következtetések.

Ilyenkor a kihallgatást végzőnek kell megállapítani, hogy valamely múltbeli esemény időbeli elhelyezkedésére és időtartamára milyen úton következtetett a vallomástevő. A következtetések levezetési útjainak ismeretében a kihallgatást végző bíró akár segítséget is tud nyújtani a kérdéses időpont meghatározásához.

A negatív érzelmek általában kitágítják az időtartalmakat és minél kellemetlenebb az élmény, annál lassúbbnak tűnik a lefolyása, és annál hosszabbnak érezzük, ha visszagondolunk rá és minél kellemesebb az élmény, annál sebesebben pereg, rövidebb az időtartamnak az érzése. Előfordul olyan eset, amikor hozzávetőleg azonos tartalmú, de hitelességükre nézve hamis vallomásokot tesznek jó szándékú, de megtévedt tanúk és különösen a sértettek. Erre példa, amikor egy rablótámadás után a család tagjai olyan vallomásokot tesznek, melyekben, mint később kiderül a tettesek számát, erejét, felfegyverzettségét erősen túlbecsülték. Hasonló jelenség észlelhető az erőszakos nemi erkölcs elleni bűncselekmények sértettjeinél az elkövetési időtartam jelentős eltúlzásakor. Itt úgy látszik, hogy valóban fennforog az a pszichikai folyamat, amely szerint a félelem felnagyítja a veszélyt.

A beszédészleléssel kapcsolatban lényeges, hogy annak megértése és észlelése szorosan összefügg és egy egységes folyamatot alkot. Ha valaki nem érti a tolvajnyelvet, vagy a gazdasági jogszabályokról tartott tájékoztatását az ügyvédnek, akkor azt lehet, hogy nem is észleli, és bár lehet, hogy az ügyvéd részéről megtörtént a kioktatás a szerződéskötéskor, azonban mégis többen úgy fognak válaszolni, hogy a jogaikról, kötelezettségeikről nem kaptak felvilágosítást, mert egyszerűen a jogi nyelvet nem értették meg. A tanú ilyenkor a legjobb esetben valamilyen papírokról, cég és könyvelési adatokról beszél, de semmilyen konkrétumot nem tud mondani.

Gyakran előfordul, hogy aki hallotta a beszédet, vagy beszélgetést, azt nem értette meg, és semmi érdekeset nem tud róla mondani. Az ilyen vallomás így nem teszi szava hihetlenné a vallomást tevőt pusztán azért, mert jelen volt, de mégsem tud beszédéről, felvilágosításról beszámolni. Ehhez kapcsolódik az is, hogy a bíró kérdéseiben rejlő gondolati tartalom bonyolultságának és nyelvi megformálásának is mindig meg kell felelnie a kihallgatott fejlettségi színvonalának, műveltségének és érdeklődési körének.

A kihallgatottak néha még azt is szégyellik, hogy magát a kérdést sem értik, így türelmesen kell megmagyarázni annak tartalmát és rákérdezni, hogy egyáltalán megértette-e a feltett kérdést.

Sokszor nehézséget okozhat a kihallgatottnak a kérdésekre adandó válasz megfogalmazásában az, hogy a reprodukálás tartalmának szóbeli megfogalmazása problémát okoz. Ilyenkor még az is segíthet, ha a bíró megmagyarázza azt, hogy milyen terminológiával, pld. gazdasági szakkifejezésekkel válaszolhat, vagy akár a nemi életet, a szexuális érintkezést vagy erőszakot milyen elfogadott szavakkal lehet leírni a saját szavai mellett.

Bíróságokon gyakran előfordul, hogy a nyomozás során már kihallgatott személy látszólag minden lényeges körülményről beszámolt és csak eljárásjogi, formális perviteli okokból kell ismét meghallgatni. Ilyenkor a tanú és a terhelt vallomása iránti érdeklődés hiánya azt eredményezi, hogy az elveszíti az érdeklődését a kihallgatás iránt, és ez negatívan tükröződik a kihallgatás eredményén. Lényeges ezért, hogy a bíró a vallomás iránt megnyilvánuló figyelme és érdeklődése lehetőleg egyenletesen fennálljon, így jobb eséllyel jut újabb információkhoz is.

Az emberek pszichikai tevékenysége szelektív, és arra irányul, ami az egyénre nézve az adott időpontban a legfontosabb. A figyelmet a meghatározott tárgyra irányultság és az összpontosulás jellemzi. Ebből az következik a kihallgatás folyamatára vonatkozóan, hogy a

különböző személyek vallomásaiban sokszor eltérés mutatkozik ugyanarra a tárgyra nézve is. Ami az adott pillanatban fontos az egyiknek, lehet, hogy semmi jelentőséggel nem bír a másik számára. Ezért a kihallgatott személyek egyéniségének, érdeklődési körének, feladatainak, meggyőződésének tanulmányozása útján is igyekezni kell tisztázni a vallomásukban rejlő eltérést.

A külső tájékozódást kiegészíti a belső, negatív indukció. Az éppen figyelt tárgy, jelenség környezete, mint háttér jelenik meg, vagyis elmosódottabban, bizonytalanabban, elnagyoltan. A figyelem az ingerek sokaságából egyeseket kiemel, amelyet fontosnak tart. Amikor figyelmünk bizonyos részletekre irányul, a környezet más mozzanatait halványabban, bizonytalanul, elnagyoltan, részletesség nélkül érzékeljük, és a figyelem mintegy elvonja az érzékelés erőit a többi mozzanattól. A figyelem megoszlását illetően nagy különbségek vannak az emberek között. Van, akinek figyelme adagolva oszlik meg, ők a megosztott figyelmű emberek. Mások figyelme koncentrált, és egy szűk körre korlátozódik. A tanúvallomások bizonytalansága legtöbbször arra vezethető vissza, hogy az emberek nem különösebb figyelemmel szemléltek, vagy hallgatták végig azokat a jeleneteket, melyeknek szem-, vagy fültanúi voltak, amikor éppen csak jelen voltak, és láttak vagy hallottak valamit.[27]

A tanúk gyakran az elkövetett bűncselekmény lényegi adatait ismétlik, de lehet, hogy másodrangú, kevésbé lényeges, vagy véletlen mozzanatok is észlelnek, amelyek számukra egyéni érdeklődésük folytán jelentősek és rendkívül fontossá válhatnak a bűnösség, vagy ártatlanság bizonyítása szempontjából. Ugyanezekre a körülményekre más vagy mások nem biztos, hogy felfigyelnek, és így nem is észlelik.

A kihallgatott egyénisége szempontjából jelentős tények megállapítása segítség lehet az úgynevezett ellenőrző kérdések helyes feltevésénél is. Ha azt kell leellenőrizni, hogy a kihallgatott bizonyos helyen, pld. egy szerződés megkötése időpontjában jelen volt-e, az ellenőrző kérdéseknek olyan tényekre kell irányulni, amelyek a kihallgatott szempontjából bizonyos jelentőséggel bírnak. Ha az adott lakás, vagy iroda berendezésére, vagy a találkozó körülményeire olyan részleteket érintő kérdéseket tesznek fel, amely a kihallgatott szempontjából nem fontos, és nem tud válaszolni ezekre a kérdésekre, akkor ez még nem cáfolja az adott helyen létrejött találkozón történt részvételére vonatkozó vallomását. Ha valaki egy irodában bonyolult dologgal van elfoglalva, ami lehet egy számla, adóbevallás, vagy társasági szerződés értelmezése, az annyira lekötheti a figyelmét, hogy a helyszín berendezési tárgyai nem rögzülnek emlékezetében.

A terheltek őszinte vallomásaiban sokszor olyan körülményeknek, és eseményeknek nagyon pontos leírása is jelen van, melyek az ügyel látszólag semmiféle kapcsolatban nem állnak, azonban mégis bizonyító jelentőséget nyerhetnek. Ezek lehetővé teszik a vallomások ellenőrzését és megnehezítik a terhelt számára, hogy a későbbiek során a bírósági eljárásban elálljon korábbi őszinte vallomásától. Az apró részleteknek nagy jelentőségük van, mert alátámasztják, hogy a kihallgatott valóban ismeri a helyszínt és a bűncselekmény elkövetését megelőző eseményeket.

Hiteltelessé válhat annak a terheltnek a vallomása, aki például egy ügyvédi irodának a berendezését pontosan leírja, majd később visszavonja a vallomását azzal kapcsolatban, hogy valóban járt az adott helyszínen.

A nem őszinte terhelnél mindig célirányosabb a vallomás, mert általában csupán olyan körülményekre irányul, amelyek a bizonyítottságáról már tudomása van, míg a hiányosságok, főleg a nem bizonyított részletekre vonatkoznak. A bűnösségét őszintén beismerő terhelt figyelmében és ezzel kapcsolatban emlékezetében mutatkozó

hiányosságoknak nincs ez a célirányos jellege. Az ilyen vallomásokban mindig akadhatnak új körülmények és részletek, amelyek ellenőrzése alapján meg lehet győződni a vallomás őszinteségéről.

A figyelem megfeszítése az idegsejtek kifáradásához vezet. A figyelem tartóssága, akaratától, érdeklődéstől is függ, így a tanú érdeklődése az esemény iránt csökkenhet, figyelme elfárad és az újabb részleteket már nem veszi észre, míg az újonnan érkezett tanú felfigyelhetett ezekre az első tanú által elszalasztott mozzanatokra. Általában annak a személynek a vallomását kell előnyben részesíteni, akinek több ideje volt az észlelésre, mint a többi kihallgatottnak. Ennek során mindig a kihallgatott figyelmének egyéni tulajdonságaiból kell kiindulni. Ebben a tekintetben első helyen álló fontosságú a kihallgatott megfigyelő képessége.

Az észlelés pszichológiájával kapcsolatos kérdések megmutatják, hogy milyen fontos ezeknek az alapvető törvényszerűségeknek az ismerete, a kihallgatás vezetése szempontjából.

Azok a feltételek, amelyekről az észlelés minősége függ, lehetnek objektívek és szubjektívek. Objektív feltételekhez tartoznak az észlelendő tárgyak objektív sajátosságai, a szín, az élénkség, a hangosság, maga a helyzet, amelyben az észlelés történik, pld. a távolság, a zaj jelenléte, vagy hiánya, a megvilágítottság. A szubjektív feltételek közé sorolhatóak az előzőleg kialakult képzetek, tapasztalatok, a gondolkodás, a figyelem, valamint az ember érzelmei, egészségi állapota, fáradtsága, a narkotikumok hatása, vagy érzékszerveinek alkalmazkodása. Ezeknek a feltételeknek a figyelembevétele segíthet a vallomások értékelésénél.

A vallomástevő nem a kihallgatás idején közvetlenül keletkező észleléseit fejt ki, hanem az észleléseire való emlékezését. A múltbeli tapasztalatot, az emlékezet bevéését, emlékezetben tartását és felidézését együttvéve nevezik emlékezésnek. A bevéés, a megtartás és a felidézés törvényszerűségének az ismerete segítheti a bírót abban, hogy magas színvonalon vezesse a kihallgatást, helyesen értékelje a vallomások hitelességét, és döntsön a szavahihetőségről.

Előfordulhat, hogy valamely tárgy, vagy jelenség felé érdeklődéssel fordul a vallomást tevő és igyekszik egyre jobban megismerni újabb és újabb oldalait tanulmányozni, és a találkozások ismétlődése gazdagítja az ismereteit az adott tárgyról, vagy jelenségről. A túl sokszori ismétlődés azonban meg is foszthatja az észlelést az érdeklődéstől és érdektelenné, unalmassá teheti azt, és ilyenkor a tanú vallomásában az adott tárgy egyedi észlelését szokásos képzeteivel helyettesíti.

Ilyenkor az adott jelenség annyira nem kelti fel az érdeklődését, hogy a szokásostól való nagymérvű eltéréseket sem veszi észre. Az emlékezés az egyén pszichikai életének minden oldalával szoros kapcsolatban és függőségben valósul meg.

Az emlékezés függ az ember érdeklődési körétől és hajlamaitól. Lehet, hogy ugyan azt a szerződést olvasta mindkét fél, mégis különböző, a szövegben szerepelt részekre állítják azt, hogy nem olvasták, vagy ők nem ismerték, és éles eltérés mutatkozik abban, amit megjegyeznek belőle. Emlékezeteik kiválasztják a nekik megfelelő anyagot. Ilyenkor az emlékezet pontatlansága lehet, hogy a hamis, lelkiismeretlen vallomástétel gyanúját kelti, mert sokszor nehéz elhinni, hogy az, aki bizonyos dolgokról a legapróbb részletességgel beszélt, nem képes felidézni, az esetleg a sokkal könnyebben észlelhető tárgyakat, vagy jelenségeket. Az emlékezet működése tehát függ az ember akaratú tulajdonságaitól, a szellemi tevékenységétől, a látókörétől, ismereteitől és emlékező képességétől.

Az emlékezés sajátosságaira vonatkozóan következtetést lehet levonni akár a foglalkozás, érdeklődési kör alapján is. Egy jogásznál túlsúlyban lehet a szóbeli, logikai emlékezés, míg egy festőművésznél, vadásznál, fényképésznél a képes emlékezés.

Mint ahogy szelektíven figyelünk, rövid távú memóriánk is csak azt fogja tartalmazni, amit figyelmünk kiválasztott. A bennünket érő hatások többsége így be sem jut a memóriába, és a későbbi előhívás számára sem elérhető. Sok olyan probléma, amit emlékezeti hiányosságnak címkéznek, valójában a figyelem kihagyása. Lehet, hogy azért nem tud a tanú a kérdésre válaszolni, mert eleve nem fordított arra a körülményre figyelmet.

Sok kutatást végeztek azzal kapcsolatban, miképpen értenek meg történeteket, s emlékeznek azokra az emberek. A tényleges társas helyzetek szemlélői megelőző tudásukat felhasználva túlhaladnak az érzékeik számára adott anyagon. Csak következtetések útján lehetséges az érzéki adatok egyesítése egy reprezentációban, amely lehetővé teszi a megfelelő választ. Egy adott személy felfogja az információ egyes egységeit, összerakja őket, hogy egybefüggő és értelmes egészletet kapjon. Mikor megfigyeljük az embereket viselkedésük közben, nincsenek adva a cselekvések közötti kapcsolatok. Inkább következtetnünk kell arra, miképpen kapcsolódik az egyik akció a másikhoz, vagy hogyan viszonyul egy cselekvés a cselekvő személyiségéhez vagy a helyzethez, amelyben a cselekvő fellép.[28]

Az emlékezésben megmaradt képeket nevezzük képzeteknek. A képzet rendszerint kevésbé élénk, kevésbé világos és körvonalazott, mint az észlelés. A képzetek könnyen kapcsolatba lépnek egymással, a képzetek között tulajdonságaik alapján fellépő kapcsolatot nevezzük asszociációnak.[29] A pszichológia egyik legrégebb felismerése, hogy az érzékletek vagy emlékképek, melyek egy időben vagy közvetlenül egymás után lépnek fel, kapcsolatba kerülnek egymással, ami alapján az egyik megjelenése maga után vonja a másik megjelenését, anélkül, hogy a másik megjelenésének specifikus okai, az adekvát ingerek jelen volnának, vagy hatnának.

Az emlékezést az asszociáció ereje elindíthatja, feltéve, ha a kihallgatott akar is emlékezni. Első pillanatban reménytelen feladatnak látszik, hogy a tanú visszaemlékezzen arra, hogy évekkel korábban egy konkrét napon mi történt, de rendszeres és kitartó erőfeszítéssel végzett közvetett emlékezés útján közel lehet jutni az akkori emlékképek felidézéséhez. A tanú a védő, az ügyész, vagy a bíró jól irányított kérdései nyomán sok mindenre emlékszik, amit meg sem említett volna.[30]

Ezt a törvényszerűséget használja fel a bíró, amikor segítséget nyújt a tanúnak, vagy a terheltnek emlékezete mozgósításában, pld. azzal, hogy felhívja a figyelmét arra, hogy a kérdéses időpontban milyen ünnep, vagy esemény történt.

A képzetek az emlékezet felfrissítését rendszerint eredményesen szolgálják. Ilyen lehet a kérdéses tény észlelésének helyén történő kihallgatás, a személyek, okmányok, szerződések, adóbevallások, fényképek, tárgyi bizonyítékok bemutatása. A szemle és a szemletárgy felmutatása az asszociatív összefüggések kihasználásán alapul.[31] Egy eseményt könnyebb előhívni, felidézni ugyanabban a kontextusban, amiben kódoltuk. Érzelmileg átélt események felidézésének esélye is javul az események helyszínén. Maga a kontextus, amiben az eseményt kódoltuk, az egyik legjobb előhívási támpont.

Lehet, hogy az elkövetők nem tudják megmondani, hogy milyen útvonalon haladtak a bűncselekmény helyszínéhez, azonban a valóságban azt könnyen megtalálják.

Cáfolja viszont a fiktív cégalapítással és számlázással vádolt terhelt vallomásának a hitelességét, hogyha még a valóságban sem tudja megmutatni a cége székhelyeként bejegyzett címet.

Az események helyszínén történő kihallgatásra az eljárási törvény lehetőséget biztosít.[32]

Az anyag észben tartásának fordított folyamata a felejtés.[33] Ha az emlékkép nem idézhető fel többé, felejtésről beszélünk.[34] A felejtés oka lehet a rögzített tételek idővel való elhalványulása, illetve az, hogy újabb tételek kiszorítják azokat. Az emlékezés szerves része a felejtés, amely kiírja a szükségtelen, értéktelen információkat. A régi ismeret is akadályozhatja a friss emlék bevéését, de a friss ismeret is gátolhatja a régi felidézését. Az emlékezés zavarai sokfélék lehetnek, így visszavezethető a megjegyzés, a megőrzés, és a felidézés hibájára is.[35]

Kísérleti vizsgálódások kimutatták, hogy a felejtés, annál nagyobb, minél hosszabb idő telt el az emlékezetbe vésés óta, de jóval gyorsabb kezdetben, mint később.[36]

A bíróságon előfordul sok tanúnál és beismerő vallomást tevő terheltnél, hogy inkább az előző vallomásaiknak emlékezetbeidezésére tesznek erőfeszítéseket, mintsem az azok alapját képező tények felidezésére. Az előző kihallgatás időben közelebb van, mint az észlelt tény és emiatt könnyebben felidézhető és ellentmondásba sem akar keveredni saját magával, így igyekszik pontosan megismételni, amit az első kihallgatáson vallott.

Néha a kihallgatott biztosan emlékszik bizonyos körülményekre, de csak nehezen jutnak azok eszébe, és előfordul az is, hogy valamely kérdésre egészen más körülményről jut eszébe hirtelen a szükséges részlet. Az ilyen emlékezetet nevezik szabadon felmerülő emlékezésnek.[37] A kriminálpszichológia több művelője is felfigyelt már rá, hogy a kérdésekre adott válaszokban több a téves állítás, mint a kötetlen elbeszélésben, mely általában azokat a mozzanatokat adja vissza, amelyekre könnyen vissza tud emlékezni a vallomástevő. Éppen ezért a kihallgatott összefüggő előadásának meg kell előznie a részkérdések feltételét.

Sokszor a tanúk azzal kezdik a vallomásaikat, hogy már nem emlékeznek semmire és kéri a korábbi vallomásaik felolvasását.[38] Nem szerencsés, ha a bíró ebben aggály nélkül partner, mert valamennyire a tanúk az adott bűncselekményre biztosan visszaemlékeznek és ez pusztán azt a célt szolgálhatja, hogy minél hamarabb a végére jusson a bíró a kihallgatásnak. Ilyenkor semmi esélye nincs arra, hogy új tényeket is megtudjon a tanútól, csupán a nyomozásnak egy nagyon formális megismétlése történik a bírósági tárgyaláson.

A szabadon felmerülő emlékezés a közönséges emlékezéstől a felidézéstől és a felismeréstől abban különbözik, hogy magunk sem tudjuk, hogy miért éppen itt jutott eszünkbe az, amire máskor minden erőt megfeszítve próbáltunk visszaemlékezni és amikor már feladtuk a reményt és mással kezdünk foglalkozni, akkor hirtelen véletlenül eszünkbe jut, amire korábban nem tudtunk visszaemlékezni. A hosszú távú memóriából történő felejtés sok esetben nem az információ elvesztésének, sokkal inkább az információ hozzáférhetetlenségének az eredménye. A szegényes emléknym gyakran előhívási hiányosságot tükröz a hosszú távú memóriánál, és nem tárolási deficit eredménye. Az előhívási hibákra a mindennapi tapasztalat számos bizonyítékot nyújt. Mindenkivel előfordulhat, hogy egy tény nem képes felidézni, és csak később jut az eszébe. A „nyelvemen van” jelenségkor egy név vagy adat gyötrő módon kívül esik a felidézhetőség körén, majd később nehézség nélkül felidézzük a keresett szót.[39]

Megfelelően fel kell készülni az úgynevezett rávezető kérdésekre is, amelyet néha a védelem, vagy az ügyész is sikeresen alkalmaz. Rávezetőnek olyan kérdéseket lehet nevezni, amely mintegy kijelöli azt a választ, amit adni kell.

A rávezető kérdések gyakran helytelen válaszhoz vezetnek, és ugyan arra a körülményre nézve eltérő vallomást ad a kihallgatott attól függően, hogy ki tette fel a kérdést. A rávezető kérdésekkel kapcsolatos befolyásolás nagyon sokféle lehet. Lényeges lehet még a más kérdések között elfoglalt helye, a kérdésfeltevés módja, a hangsúlyozás, de szerepe van a kihallgatott egyéniségének is. Ha a kérdés a vádlott befolyásolására alkalmas, illetőleg a választ magában foglalja, az nem az ügyre tartozik, arra illetéktelen személy tette fel, a tárgyalás tekintélyét sérti, vagy az ismételten ugyanarra a tényre irányul, a tanács elnöke a feleletet megtiltja.[40] Ugyanezt a szabályt a tanúkra is alkalmazni kell.[41] A Be. ezen előírásainak a teljesítéséhez lényegében a tárgyalt pszichológiai törvényszerűségek ismerete is szükséges.

Fontos lenne tehát az, hogy a bírák pszichológiai módszereket is kidolgozzanak, amihez az is szükséges, hogy rendelkezzenek a vallomás értékeléséhez szükséges minimális pszichológiai ismeretekkel, ugyanis nem csak a nyomozó hatóság tagjai, hanem a bírák is végeznek kihallgatásokat, ahol a bíró a személyiségéhez legközelebb álló taktikát alkalmazza. A pszichológiai módszerek alkalmazása pedig megalapozhatja, megerősítheti azt a bírói belső meggyőződést, amit végeredményben a tényállás megalkotása során felhasznál.

A pszichológiai ismeretek így közelebb juttathatják az igazságszolgáltatást ahhoz, hogy az anyagi igazsághoz minél közelebb jussanak az ítéletek, és lehetőleg ne legyen senki ártatlanul, vagy nem helyesen mérlegelt bizonyítékok alapján elítélve.

Balazs Elek: The psychological aspects of the false facts of the case in the sentence

Psychology plays a main role in the criminal procedure. The psychological methods started being used only in the 19th century. During the legal proceedings the authorities must deal with people. The behavior of the people is very different. The authorities must know the basic rules of the psychology to understand the accused people and witnesses. The human memory has a lot of regularity. The knowledge of these regularities make easier the efforts of the authorities to get the truths. The importance of the psychological knowledge in the legal occupation is unquestional.

Overbearing police methods creat too high risk of false confession and are not likely to yield factually reliable information from the accused. A significant number of confessions that result in wrongful convictions are obtained through coercive questioning. This paper examines false confessions and discusses the psychological and social factors that influence the verdict in criminal procedure and how often do false confessions lead to miscarriages of justice. In determining the admissibility of confession evidence, the courts have to considere factors such as mental abuse in addition to physical force and threats.

Irodalomjegyzék:

1. Kertész Imre: A kihallgatási taktika lélektani alapjai Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Bp. 1965 44. oldal
2. Hermann Kantorowicz: Küzdelem a jogtudományért (1906) in: Jog és Filozófia szerk. Varga Csaba Bp. 1981. 99-122. oldal
3. Boros János: Jogpszichológia és kriminálpszichológia Belügyi Szemle 2004/6. 5-17. oldal
4. S. Moston, G. Stephenson, T. Williamson: The effects of case characteristics on suspect behaviour during questioning In.: Brit. J. Criminol. Vol. 32 NO.1 Winter 1992.,23-39. oldal

5. Mikolay Sándor: Kriminálpszichológia magyar rendőrségen a Fejér Megyei Rendőr-főkapitányság példáján *Belügyi Szemle* 2004/6. 27-41. oldal
6. Láng György-Popper Péter : A Kriminál pszichológia néhány kérdéséről, *Rendőrségi Szemle* 1962. I. szám
7. Popper Péter: A kriminális személyiségzavar kialakulása Akadémia Kiadó, Bp. 1970
8. R. P. Conti: The Psychology of False Confessions In. *The Journal of Credibility Assessment and Witness Psychology* 1999, Vol. 2. No. 1, 14-36. oldal
9. R.A. Leo: The Impact of Miranda revisited In: *The Journal of Criminal Law and Criminology* 1996 Vol.86, No.3, 621-691. oldal
10. Volkan Topalli: Criminal expertise and offender decision-making An Experimental Analysis of How offenders and Non-Offenders Differentially Perceive Social Stimuli In. *Brit. J. Criminol.* 2004. november 269-295. oldal
11. Edward H. Lichtenstein és William F. Brewer: Emlékezés célirányos eseményekre – 1981 (Fordította: Síklai István) In: *Válogatás a szociális megismerés szakirodalmából szerk.: László János Bp. 1991, 204-241. oldal*
12. Kardos: Általános Pszichológia *Általános Pszichológia* Hetedik kiadás Tankönyvkiadó, Bp. 1986. IV. 109-152. oldal
13. John B. Black, James A. Galambos, Stephen J. Read: Történetek megértése és társas helyzetek (New York, 1984. Fordította: Ülkei Zoltán)
14. Elek Balázs: Pszichológiai ismeretek a vallomások értékelésében a büntetőeljárásban *Bírák Lapja* 2006. 1. szám 68-80. oldal
15. Elek Balázs: Pszichológiai szempontok a vallomások értékelésében *Collectio Iuridica Universitatis Debreceniensis* 33-48. oldal
16. Elek Balázs-Hajdú Krisztina: Terhelti védekezések jogi és pszichológiai szempontú értékelése az adminisztratív csődbüntett köréből *Jogi Műhely* 2006. július, www.jogimuhely.hu

[1] A Szerző a DE_ÁJK Büntetőjogi és Kriminológiai Tanszékének megbízott óraadója, a Debreceni Ítéltábla bírója

[2] 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról (Be.) 78.§ (3) bekezdés

[3] Bencze Mátyás-Zsiros Zsolt: A bűnösség vélelme –a „Buktai-ügy” tanulságai In.: *AMABILISSIMUS*

A legszeretetremlétebbek egyike Loss Sándor Emlékkönyv 151-165. oldal

[4] pld. BH 2004. 447, BH 2004. 266., BH 2002. 87.

[5] Kertész Imre: A kihallgatási taktika lélektani alapjai *Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó* Bp.1965 44. oldal

[6] Hermann Kantorowicz: Küzdelem a jogtudományért (1906) in: *Jog és Filozófia szerk. Varga Csaba Bp. 1981. 99-122. oldal*

[7] Boros János: Jogpszichológia és kriminálpszichológia *Belügyi Szemle* 2004/6. 5-17. oldalig

[8] S. Moston, G. Stephenson, T. Williamson: The effects of case characteristics on suspect behaviour during questioning In.: *Brit. J. Criminol.* Vol. 32 NO.1 Winter 1992., 23-39. oldal

[9] Boros im. 7. oldal

[10] Kertész im. 6. oldal

[11] Be. 182.§

[12] Mikolay Sándor: Kriminálpszichológia magyar rendőrségen a Fejér Megyei Rendőr-főkapitányság példáján *Belügyi Szemle* 2004/6. 27-41. oldal

- [13] BH 1997. 115. (Legf.Bír. 11.535/1996.sz)
- [14] Láng György-Popper Péter : A Kriminál pszichológia néhány kérdéséről, Rendőrségi Szemle 1962. I. szám
- [15] Popper Péter: A kriminális személyiségzavar kialakulása Akadémia Kiadó, Bp. 1970
- [16] Boros im. 9. oldal
- [17] R. P. Conti: The Psychology of False Confessions In. The Journal of Credibility Assessment and Witness Psychology 1999, Vol. 2. No. 1, 14-36. oldal
- [18] R.A. Leo: The Impact of Miranda revisited In: The Journal of Criminal Law and Criminology 1996 Vol.86, No.3, 621-691. oldal
- [19] R. P. Conti: The Psychology. im. 29. oldal
- [20] Kardos: Általános Pszichológia Általános Pszichológia Hetedik kiadás Tankönyvkiadó, Bp. 1986. IV. 163-164. oldal
- [21] Kertész im. 129. oldal
- [22] Volkan Topalli: Criminal expertise and offender decision-making An Experimental Analysis of How offenders and Non-Offenders Differentially Perceive Social Stimuli In. Brit. J. Criminol. 2004. november 269-295. oldal
- [23] Kertész 144.oldal
- [24] Kertész im. 146.oldal
- [25] Edward H. Lichtenstein és William F. Brewer: Emlékezés célirányos eseményekre – 1981 (Fordította: Síklaki István) In.: Válogatás a szociális megismerés szakirodalmából szerk.: László János Bp. 1991, 204-241. oldal
- [26] Kertész im. 163. oldal
- [27] Kardos im. 109-152. oldal
- [28] John B. Black, James A. Galambos, Stephen J. Read: Történetek megértése és társas helyzetek (New York, 1984. Fordította: Ülkei Zoltán)
- [29] Kertész im. 216.oldal
- [30] Kardos im. 129-135. oldal
- [31] Be. 303.§ (1) és (2) bekezdés
- [32] Be. 120.§
- [33] Kertész im. 236. oldal
- [34] Kardos im. 129. oldal
- [35] Magyar István szerk. Psychiatria Bp., 1993. 55. és köv. old.
- [36] Kardos im. 133. oldal
- [37] Kertész im. 244.oldal
- [38] Be. 297.§
- [39] Rita L. Atkinson, R. C. Atkinson, E. E. Smith, D. J. Bem: Pszichológia Osiris-Századvég Bp.1995 8. fejezet Emlékezés 222. o
- [40] Be. 290.§ (3) bekezdés
- [41] Be. 293.§ (2) bekezdés